



FUNDAMENTALS OF GENRE AND STYLE IN THE CREATION OF UZBEK FOLK MUSIC

Azizov Orifjon Ganiyevich

Termiz State University

Senior teacher of the "Music Education" department

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11241561>

ARTICLE INFO

Received: 14th May 2024

Accepted: 21th May 2024

Online: 22th May 2024

KEYWORDS

Folk music art, musical
creativity, genre, folklore, epic,
local style, big song, monotone.

ABSTRACT

This article describes the scientific-theoretical foundations of genres and styles in Uzbek folk music. Also, there will be a discussion about the characteristics of genres in the creation of folk music.

O'ZBEK XALQ MUSIQA IJODIDA JANR VA USLUB ASOSLARI

Azizov Orifjon Ganiyevich

Termiz Davlat Universiteti

"Musiqqa ta'limi" kafedrasida katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11241561>

ARTICLE INFO

Received: 14th May 2024

Accepted: 21th May 2024

Online: 22th May 2024

KEYWORDS

Xalq musiqasi san'ati, musiqiy
ijod, janr, folklore, doston,
mahalliy uslub, katta ashula,
monoton.

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbek xalq musiqasi ijodida janr va uslublarning ilmiy-nazariy asoslari yoritib beriladi. Shuningdek, xalq musiqasi ijodida janrlarning xarakter xususiyatlari haqida munozara yuritiladi.

Kirish.

O'zbek musiqasi butun O'rta Osiyoning musiqiy madaniyati bilan chambarchas bog'liq, ammo shu bilan birga u chuqur o'ziga xosdir. O'zbek xalqining musiqiy merosida, Sharqning boshqa ko'plab xalqlari singari, ikkita yirik qatlam - folklor va og'zaki an'analarning professional san'ati (*maqom va rivojlangan shakldagi boshqa asarlar*) ajralib turadi.

O'zbek xalqining xalq musiqasida to'rtta asosiy mahalliy uslubni ajratib ko'rsatish mumkin: Xorazm, Buxoro-Samarqand, Farg'ona-Toshkent, Surxondaryo-Qashqadaryo. Ular o'tgan asrlarda O'zbekistonning ayrim viloyatlari aholisining etnik hamjamiyati va ijtimoiy-iqtisodiy turmush sharoitlarining o'xshashligi natijasida vujudga kelgan. Viloyatlar bir-biridan hayotning ba'zi xususiyatlari, qo'shiq va instrumental janrlar, musiqasi asboblari bilan farq qiladi. Masalan, Buxoro va Xorazm viloyatlarida maqomlar keng tarqalgan, Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida dombra va doston uchun pyesalar, Farg'ona vodiysida esa ushbu



hududga xos musiqiy - poetik xususiyatlarga ega qo'shiq janrlari sevimli bo'lgan. Katta ashula yoki patnis-ashula janri ayniqsa Farg'ona-Toshkent uslubiga hosdir.

Musiqiy folklor san'ati mohiyatiga ko'ra monotip (monoton). Odamlarning hayoti va hayotining aks etishi bilan u mavzularning ko'p qirraliligi va janrlarning xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Xalq musiqasida, u bajaradigan funktsiyalarga muvofiq, boshqa xalqlar singari, ikkita qo'shiq guruhi va instrumental pyesalar ajratilishi mumkin: ma'lum bir vaqtda, belgilangan sharoitlarda ijro etilgan va muayyan vaziyatlardan qat'i nazar, istalgan vaqtda ijro etilgan.

Birinchisi marosimlar, mehnat jarayonlari, bayramlar, turli marosimlar, teatrlashtirilgan tomoshalar, o'yinlar bilan bog'liq. Ushbu guruh qo'shiq janrlari bilan ajralib turadi: oilaviy marosimlar, mehnat (*mayda va xirmon qo'shiqlari*), beshiklar (*Alla*), bolalar o'yin qo'shiqlari va boshqalar. Ushbu qo'shiq janrlarining har biri asosan tor amaliy mavzular va doimiy birlashtirilgan ohanglar bilan ajralib turadi. Asosiy mavzudan chetga chiqish lirik aks ettirish, ba'zan esa ijtimoiy norozilik bilan bog'liq.

Ikkinchi guruhning qo'shiqlari, aksincha, turli mavzular bilan ajralib turadi. Bularga hamma joyda ijro etiladigan qo'shiq janrlari - terma, qo'shiq, lapar, Yalla, ashula kiradi.

VI-VIII asrlarning taniqli musiqachilari: Barbat, Ibrohim Al-Mausili, uning o'g'li Ishoq al-Mausili va boshqalar mashhur janr egalari va yaratuvchilari bo'lgan¹.

An'anaviy xalq musiqa madaniyati janrlari va ijrochiligining murakkabligi qo'shiqchilar va cholg'u ijrochilaridan ko'p yillik tayyorgarlikni talab qildi. O'rta asrlarda ma'lum bo'lgan ovozdan hamma narsa yodlangan, musiqa amaliyotida qo'llanilmagan. Hatto XIX asrning 3-choragida ixtiro qilingan Xorazm tabulaturasi (*yoki notatsiyasi*) faqat tor doiradagi musiqachilar tomonidan ishlatilgan, garchi uning yordamida maqomlar yozib olingan bo'lsa ham.

Og'zaki an'analarning professional musiqasining asosiy klassik fondi maqomlardan iborat (*muayyan musiqiy rejimlarga asoslangan vokal-cholg'u siklik janr*). O'zbekistondagi maqomlar o'zlarining mahalliy xususiyatlariga ko'ra Buxoro (o'zbek va tojik xalqlarining merosi bo'lgan) va Xorazm xalqiga bo'linadi. Buxoro Shashmaqom siklida oltita maqom mavjud: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq va Sharq klassiklarining she'rlariga ijro etiladi: Hofiz, Bedil, A. Navoiy, Jomiy va boshqalar².

O'zbek xalq cholg'u ansambllarining o'ziga xos xususiyati unison ijrodir. Ovoz va boshqa belgilar bo'yicha asboblarning o'zaro yaqinligi asosida ikki guruhdan iborat:

a) keskin va baland ovozli asboblarning ansambllari (*Karnay, surnay va Nog'ora yoki doyra*). Bunday ansambllar (*turli xil tarkibda*) ochiq havoda - maydonlarda, ko'chalarda, hovlilarda namoyish etiladi. Ular katta an'anaviy bayramlar, turli marosimlar, ko'cha tomoshalari bilan birga keladi. Asboblarning har biri o'z vazifasini bajaradi.

b) juda yumshoq tovushli asboblarning ansambllari (*deyarli barcha asboblar*,) juda xilma-xil kombinatsiyalarda.

¹ Соломонова Т. Е. Музыкальная культура Узбекской ССР / Т. Е. Соломонова // Союз композиторов Узбекской ССР. - М.: Изд-во Музыка, 1981. - 360 с.

² Алавия М. Узбекские народные песни / М. Алавия. - Ташкент: Изд-во Фан, 1959. - 26 с.



Har qanday tarkib bilan doyrani usul ijro etadi. Ushbu guruhning ansambllari asosan marosimlar, marosim jarayonlari bilan bog'liq bo'lmagan janrlarning asarlarini ijro etadi. O'zbek xalq cholg'u asboblari an'anaviy orkestrida (2-3 oktavada bir ovozdan ijro etiladi) tovushning xilma - xilligi unga turli xil asboblarning guruhlarini kiritish orqali erishiladi. Quyidagi xalq professional musiqachilari - Ahmadjon Umurzakov, Imomjon Ikromov, Muxitdin Qori Yoqubov, Matyusuf Xarratov, Nabijan Hasanov, Toxtasin Jalilov, Usta Olim Komilov, Faxriddin Sodiqov, Shoraxim Shoumarov o'zbek musiqa merosi durdonalari va musiqa asarlari yaratuvchilari hisoblanadi³.

O'zbek xalq musiqa san'ati o'z shaklida bir ovozli, monotip, melodik shakldan iborat. O'zbek xalq qo'shig'i melodik xarakterga ega, bolalar qo'shiqlaridan "*Boychechak*"; "*Laylak keldi*"; "*Oftob chiqdi*" va murakkab qo'shiqlarga qadar davom etadigan kuylar turlariga juda boy. Buxoro, Toshkent viloyati va Farg'ona vodiysi qo'shiqlari o'rta diapazonga ega. Xorazm qo'shiqlari keng diapazonga ega. O'zbek xalq qo'shig'i ohangning qadamlar bo'ylab harakatlanishi bilan ajralib turadi, bu tovushning ohangdor kuchlanishini xarakterli ravishda kuchaytiradi, kuchli zarbalardan kuchsizlarga va kuchsizlardan kuchlilarga joylashadi.

Baland tovushlar pastki tovushlarga o'tganda sakrashlar kuzatiladi. Shundan so'ng, sakrashlar muntazam ravishda ohangning asta-sekin pasayishi kuzatiladi. Xalq qo'shiqlarida katta va kichik avj - kulminatsiya uchun mo'ljallangan rivojlangan to'liq melodik tuzilishga ega. O'zbek xalq qo'shiqlari asosan diatonik tuzilishda qurilgan. Xalq qo'shiqlarining kichik holatlarida xromatik harakatlar uchraydi⁴. O'zbek ashula she'riyatida ruboiy va murabba deb nomlangan to'rtlik shakli keng tarqalgan bo'lib, unda birinchi, ikkinchi va to'rtinchi satrlar qofiyalanadi, uchinchi qator esa qofiyalanmaydi ("a-a-b-a" sxemasi bo'yicha). Shuningdek, O'zbek mumtoz adabiyotining tez-tez uchraydigan shakli g'azal bo'lib, unda dastlabki ikkita satr va har bir keyingi satr qofiyalanadi. G'azallar xalq qo'shiqlarida katta shaklda va maqomalarda mavjud.

Xulosa.

Shunday qilib, O'zbek xalq musiqa ijodi janr va shakl jihatidan xilma-xil bo'lib, bu uning xalq hayoti, urf-odatlari, urf-odatlari va madaniyati bilan chambarchas bog'liq.

References:

1. Асафьев Б. Пути развития советской музыки / Б. Асафьев // Очерки советского музыкального творчества Т. 1.-М.: Изд-во Музгиз, 1947. - С. 5-12.
2. Алавия М. Узбекские народные песни / М. Алавия. - Ташкент: Изд-во Фан, 1959. - 316 с.
3. Вахидов С. Узбекская советская песня / С. Вахидов. - Ташкент: Изд-во лит. и искусство, 1976. - с.
4. Соломонова Т. Е. Музыкальная культура Узбекской ССР / Т. Е. Соломонова // Союз композиторов Узбекской ССР. - М.: Изд-во Музыка, 1981. - 360 с.
5. Matyoqubov V. Xorazm doston ijrochiligining zarhal sahifalari.-Xorazm, 1999.-51 b.

³ Асафьев Б. Пути развития советской музыки / Б. Асафьев // Очерки советского музыкального творчества Т. 1.-М.: Изд-во Музгиз, 1947. - С. 28.

⁴ Вахидов С. Узбекская советская песня / С. Вахидов. - Ташкент: Изд-во лит. и искусство, 1976. - с.28



6. Jo'raev M., Shomusarov Sh. O'zbek mifologiyasi va arab folklori. –T.:«Fan», 2001.